

du ve kabul edildi. Cumhurbaşkanlığı için başlangıçta Gürsel'le birlikte senato üyesi Ali Fuat Başgil de aday oldu. Ancak Millî Birlik Komitesi tarafından yapılan baskılar sonucunda Başgil adaylıktan çekilince, anayasaya göre Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesi olan Gürsel tek aday olarak 26 Ekim 1961'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ortak toplantısında Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı seçildi ve İsmet İnönü'yü hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ancak Gürsel'in hastalığı giderek ağırlaştı. Şubat 1966'da tedavi için Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildiyse de komaya girmesi üzerine 26 Mart 1966'da Ankara'ya getirilerek Gülhane Askerî Tıp Akademisi'ne yatırıldı. 28 Mart 1966'da bir hekimler heyetinin görevini yürütemeyeceğine dair rapor vermesi üzerine Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay cumhurbaşkanı seçildi. 14 Eylül 1966'da tedavi görmek üzere hastahanedeki ölen Gürsel Anıtkabir'in bahçe kısmına gömüldü. Mezarı 30 Ağustos 1988'de Devlet Mezarlığı'na nakledildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Devlet ve Hükümet Başkanı Sayın Cemal Gürsel Diyor ki, İstanbul 1962; *Sayın Cumhurbaşkanımız Cemal Gürsel'in Beyanâtı*, İstanbul 1965; Mustafa Atalay, *Cemal Gürsel ve Hayatı*, İstanbul 1960; Baki Kurtuluş, *Cemal Gürsel*, Ankara 1961; Ali Fuat Başgil, *La révolution militaire de 1960 en Turquie, ses origines*, Genève 1963, tür.yer.; *Atatürk'ten Evren'e Cumhurbaşkanlarımız*, İstanbul 1985; Metin Tokker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Yarı Silâhlı, Yarı Külâhlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Ankara 1991, s. 89, 105, 129, 165-169, ayrıca bk. tür.yer.; Yalçın Tokar, *Cumhuriyet Kavgaçları ve Türk Cumhurbaşkanları*, İstanbul 1994, s. 182-188; *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, İstanbul 1974, II, 695; *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1983-85, V, 2560-2561; "Gürsel", *ML*, V, 459.

ATILLA ÇETİN

GÜRSES, Cemal

(bk. CEMAL EFENDİ, Aksaraylı).

GÜRZ

(گورز)

Yakın dövüşte kullanılan bir savaş aleti.

Farsça gürz adının yanı sıra Türkçe topuz ve bozdoğan, Arapça debbûs, amûa ve mitraka adlarıyla da bilinir. Bozdoğan denilmesinin sebebi, bazı tiplerinin şek-

len bu yirtici kuş türünün kafasına benzetilmesidir. Gürz daha ziyade ateşli silâhların icadından önce insanların yakın dövüşte kullandıkları vurucu, ezici, parçalayıcı bir saldırı silâhı idi. Biçimine ve ağırlığına göre "çekme gürz, kesme gürz, asma gürz, dikenli gürz" gibi adlarla anılır, baş kısmı yuvarlak ve çivisiz olanlarına "matrak", en ağırlarına da "gürz-i girân" denilirdi.

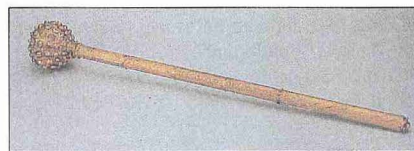
Gürzlerin baş kısmı yuvarlak bir küre biçimindedir ve dikenli tiplerinde bu küre üzerine çakılmış ucu sivri çiviler veya madenî olanların dökümü sırasında bırakılmış sivri çıkıntılar bulunur. Bu tip gürzlerin Arapça'da "debbûs tayyâr" (uçan topuz), Türkçe'de "salık" (salınan; gönderilen, atılan topuz) denilen bir türü, bir sapın ucuna zincirle bağlanmış dikenli bir veya nâdiren birden fazla küre yahut yumurta şeklindedir ve yakın dövüşten ziyade hedef alınan düşmana fırlatılmak suretiyle kullanılır. Diğerlerinden farklı biçimde baş kısmı küre olmayıp lobut gibi kabzadan itibaren kalınlaşan ahşap gürzler de kullanılmıştır. Kabzası hariç her tarafı madenî dikenli olan bu gürzler daha çok piyade silâhı durumundaydı. Tasvirî Türk sanatlarında bu tip gürzlere ilk defa, XI-XII. yüzyıllara ait Gazne sarayındaki mitolojik muhafız figürlerinin ellerinde rastlanır. Bozdoğan olarak adlandırılan türler ise baş kısımları dilimler veya prizmatik şekillerden meydana gelen gürzlerdir. Osmanlı döneminde kullanılmış on altı çeşit bozdoğan bulunmaktadır. Bunları gerek elde mevcut örneklerden, gerekse XVI. yüzyıldan başlayarak Osmanlı minyatürlerinden tesbit etmek mümkündür. Bozdoğanlar esasen topuzun yuvarlak küre biçiminden geliştirilmiştir. Baş burada prizmatik karakterli şekiller, çeşitli tarzda kıvrımlar ve dikey olarak uzanan dilimlerden meydana gelir. Dilimlerde bazan sivri ve keskin, bazan da yuvarlak hatlar hâkimdir. "Şeşper" denilen türde bozdoğan grubu içinde yer alır. Türkler, Farsça'da "altı kanat" anlamına ge-

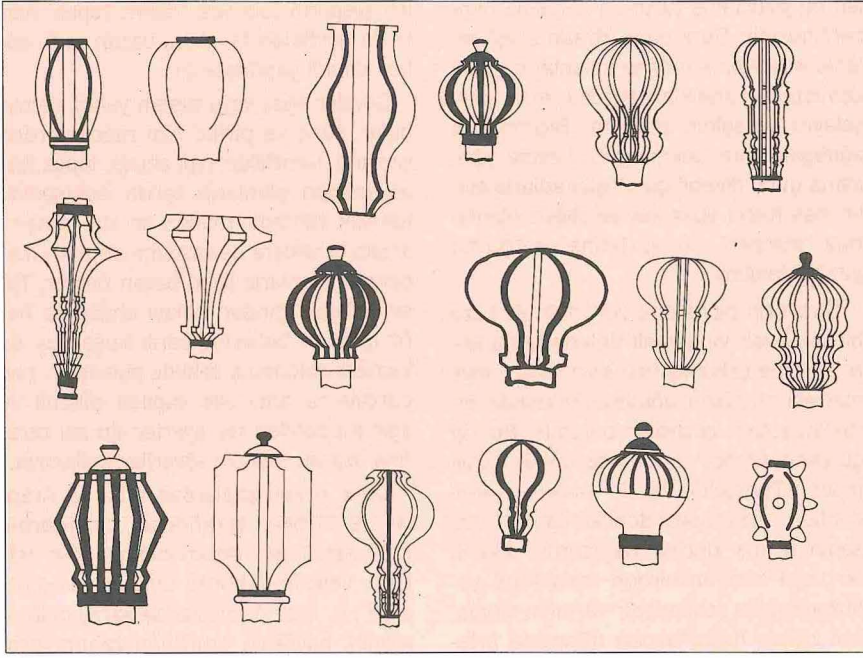
len şeşperin yanı sıra "dilimli topuz" adını da verdikleri bu silâhı bazan yedi- dokuz dilimli yapmışlardır.

Gürzler ağaç veya taştan yahut demir, bakır, tunç ve pirinç gibi madenlerden yapılırdı. Genellikle sapı ahşap, topuz kısmı maden olanların tercih edilmesine karşılık tamamı maden ya da tamamı ahşap örneklere de rastlanmaktadır; madenden olanların içleri bazan boştur. Taşıma kolaylığından dolayı ahşap ve hafif gürzleri bellerine sarılı kuşak ya da kemere sokulmuş şekilde piyadeler, zırh parçalama amacıyla yapılan dikenli ve ağır madenleri ise eyerlerinin sol tarafına asarak taşıyan süvariler kullanırdı.

Gürz, erken çağlardan itibaren Araplar ve Türkler tarafından tanınıyordu. Kalkaşendî'den öğrenildiğine göre Hâlid b. Velid'in debbûsu ünlü idi (*Şubhu'l-a'sâ*, II, 142). Abbâsîler'de saray gulâmlarının, halifenin oturduğu tahtın etrafında kılıçlarını kuşanmış vaziyette ve ellerinde debbûs olduğu halde nöbet tuttıkları bilinmektedir (Sâbî, s. 80). Volga Bulgarları'nın topuzu üzerinde çiviler bulunan gürzleri vardı. Gürz, Gazneliler ve Selçuklular tarafından da çok eski tarihlerden beri kullanılmaktaydı. Nitekim Selçuklu hânedanının atası Selçuk'un babası Dukak, Oğuz yabgusunun bir Türk boyu üzerine yapmak istediği sefere itiraz etmiş ve çıkan kavgada kendisi yüzünden yaralanırken gürz ile vurarak yabguyu atından düşürmüştü (*İA*, X, 354). Anadolu Selçukluları zamanında da Antalya'nın fethinde ve çeşitli savaşlarda askerler gürz kullanmışlardı (İbn Bîbî, s. 97). Osmanlılar ise gürzden daha yaygın şekilde faydalanmışlardır. Yeniçerilerden atlı zağarcılar, atlı sekbanlar, ocağın büyük zâbitleri, yayabaşları, bölükbaşları, odabaşları ve topuzlu süvari çavuşlarının gürzleri bulunuyordu. Bu silâh, taşıyan kişinin değerine ve itibarına işaret eder, ağırlığı arttıkça kişinin itibarı da artardı. Başka silâhlardan farklı olarak düşmanını gürzüyle alt eden kahramanın gürzü teşhir için cami kapısına asılırdı. Osmanlı hükümdarları idareleri altında bulunan Kırım hanlarına, Eflak, Boğdan ve Erdel beylerine topuz ve şeşper ihsan ederlerdi (Ömer Seyfeddin'in ünlü "Topuz" hikâyesi bu konuyu işlemektedir). Gürz kullanmak Selçuklu ve Osmanlı sultanları arasında çok yaygındı. Özellikle I. Alâeddin Keykubad, Yıldırım Bayezid, Cem Sultan ve IV. Murad'ın bu hususta maharetli oldukları kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca gürz

XVI. yüzyıla ait bir gürz (TSM, nr. 2/715)

Bazı tipik Osmanlı gürzlerini (bozdoğan ve topuzlar) gösteren bir çizim

kaldırma bir nevi spor halini almıştı; IV. Murad'ın "idman topuzu" denilen farklı ağırlıktaki gürzleri kullandığı bilinmektedir.

Askerlerin ve küçük rütbeli subayların kullandığı gürzlerin sadeliğine karşılık yüksek rütbeli subaylarla padişahların gürzleri genellikle birer kuyumculuk şaheseridir. Bu gürzlerin altın ve gümüş kakmalarla ve zümrüt, yeşim, yakut, firuze, akik gibi kıymetli taşlarla süsleniği görülür. Değerli gürzler genellikle tören ve gösteri silâhı olarak kullanılmıştır. Topuz kısmı hayvan başı şeklinde ve boynuzlu bir tür gürz de daha çok İran'da saray merasimlerinde taşınmıştır. Yine murassa' olan bu gürzlerin topuz kısmı genellikle Doğu'nun mitolojik hayvanları ve temsilî cin başları şeklindedir. Ateşli silâhların ortaya çıkışı ve buna bağlı olarak savaş tekniğinin değişmesiyle birlikte gürz de değerini yitirmeye başlamış ve XVIII. yüzyıldan itibaren tamamen terk edilmiştir. Halen başta Topkapı Sarayı ve Askerî Müze olmak üzere Türkiye'de ve Türkiye dışında birçok müzede çok değerli gürz örneklerine rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâbî, *Rusûmü dâri'l-hilâfe*, s. 80, 91; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-âla'iyye*, s. 97, 215, 277, 280, 338, 398, 401, 420, 503, 530, 572, 641;

Sübkî, *Mu'îdü'n-ni'âm ve mübîdü'n-ni'âm*, Beyrut 1407/1986, s. 34; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, II, 142; Solakzâde, *Târîh*, s. 63; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 56, 81, 605; Ahmed Cevad, *Târth-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1297, I, 150-151; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 217, 377; II, 178; M. Sercer, *Staro Oruzje na Motki*, Zagreb 1972, s. 31-56; Hasan-ı Enverî, *İşlâhât-ı Divânî-yi Devre-i Gaznevî ve Selçûkî*, Tahran 2535 şş., s. 142; R. Eldood, *Islamic Arms and Armour*, London 1979, tür.yer.; M. Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 260; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 153; Mahmûd Şit Hatîb, *el-'Askeriyyetü'l-'Arabîyyetü'l-'İslâmîyye*, Kahire 1403/1983, s. 117; Bahaeddin Ögel, *İslâmî-yetten Önce Türk Kültür Tarihî*, Ankara 1984, s. 248; Metin Sözen — Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1986, s. 95; Mustafa Zeki Terzi, *Abbâsiler Döneminde Askerî Teşkilât* (doktora tezi, 1986), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 160; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 57, 127; Emine Uyumaz, *Selçuklular Döneminde Askerî Teşkilât* (yüksek lisans tezi, 1992), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 154-155; Ahat Vural Bikkul, "Topkapı Sarayı Silâh Müzesindeki Eserler", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. 2, Ankara 1957, s. 35-52; "Bozdoğan", *TA*, VIII, 5; "Gürz", a.e., XVIII, 232-233; Pakalin, I, 241, 689-690; III, 345, 520; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *IA*, X, 354; "Bozdoğan", *İst.A*, VI, 3060-3061; "Gürz", "Salak veya Salık", "Sahik", "Silah", *SA*, II, 667; IV, 1749, 1806, 1813-1814.

TÜLİN ÇORUHLU

GÜVEN, Dursun Nuri Feyzi

(1883-1977)

Cumhuriyet devri müderris
ve Nakşî şeyhlerinden.

Van'dan göç edip Trabzon'un Of ilçesine bağlı Büyükköy'e yerleşen ve Güvelî lakabı ile anılan Abdülaziz Efendi'nin torunlarından Yakub Efendi'nin oğludur. Doğum yerine nisbetle Çalekli Dursun Efendi olarak tanınır. Hâfızlık yapmaya başladığı yedi yaşında babasını kaybetti. Dokuz yaşında iken Hemşinli Ahmed Efendi'nin yanında hâfızlığını bitirdi ve Karakaş Ahmed Efendi'den Arapça öğrenmeye başladı. Hocasının ölümü üzerine Çaykara'nın Akdoğan köyüne giderek Tayyib Zühdü Efendi'nin talebesi oldu. Bu sırada annesi vefat ettiğinden tahsiline bir süre ara verdi. Bir müddet sonra hocası Çalek (Sıraağaç) köyüne gelince tahsiline kendi köyünde devam etti. Tayyib Zühdü Efendi'nin birkaç yıl sonra Çaykara'ya dönmesi üzerine İstanbul'a gitti. Bazı medreselere kısa bir süre devam etti, ardından memleketine giderek Tayyib Zühdü Efendi'nin yanında tahsilini tamamladı. Hocasının kardeşi Velizâde Hasan Hilmi Efendi'den ferâiz ilmini öğrenip icâzet aldıktan sonra tekrar İstanbul'a döndü. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ne girerek Medrese-i Sahn'ı bitirdi. 1922'de Süleymaniye Medresesi Kelâm ve Hikmet Şubesi'nden mezun oldu ve dersîâm unvanını aldı.

Dursun Nuri Feyzi Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Almanca da öğrendi. Bir süre Meşihat Dairesi'nde çalıştıktan sonra alay imamlığı yaptı. Ardından Medresetü'l-kudât'tan mezun oldu ve Ka-

Dursun Nuri Feyzi Güven'in bir icâzet merasiminde dua ederken çekilmiş fotoğrafı (solunda Nakşî meşâyhinden Karahasanzâde Mehmed Efendi, sağında Çaykara eski müftüsü Yusuf Bilgin görülmektedir)

